

Barnets bästa när vård enligt LVU upphör

Ställd till Socialdepartementet

(Ds 2021:7) S2021/02397

Maskrosbarn är en barnrättsorganisation som sedan 2005 arbetar med att stötta barn mellan 13–19 år vars föräldrar har ett missbruk, psykisk ohälsa eller som utsätter dem för våld. Allt arbete, både vad gäller stöd och påverkan, utgår ifrån barnens erfarenheter, tankar och behov.

Vi på Maskrosbarn har mött tusentals barn genom åren som vi har varit verksamma och många av barnen är eller har varit placerade. Det är tydligt utifrån barnens erfarenheter och upplevelser att det finns behov av såväl en förändrad lagstiftning med ett betydligt starkare barnrättsperspektiv som förbättringar inom den praktiska tillämpningen av lagen. Den här utredningen är en viktig del i det arbetet och innehåller en del förbättringar i LVU lagstiftningen även om vi hade önskat ett helhetsgrepp kring placerade barns rättigheter redan från start. Maskrosbarn ser allvarigt på att utredningens smala direktiv med fokus enbart på upphörandet av LVU vård riskerar att missa avgörande delar för att barnens rättigheter ska stärkas på riktigt. Vi ser också väldigt allvarigt på att barn med erfarenhet av att vara placerade inte har bjudits in till utredningsarbetet på något sätt vilket vi menar är avgörande för att verkligen förstå de utmaningar som finns och att hamna rätt i de förslag som läggs fram. Barns delaktighet lyfts som viktigt bland beslutsfattare men alltför ofta levs det inte upp till i praktiken, vilken den här likt många tidigare utredningar är ett bevis på.

Genomgående i lagförslaget ser vi ett fokus på rättssäkerhet men endast med fokus på den vuxnes rätt snarare än barnens. Tyvärr enligt oss till priset av ett tydligt och genomgående barnrättsperspektiv, vilket var utredningens huvuduppdrag. För att stärka barnens rätt till trygghet och stabilitet anser vi att barnets bästa som självständigt rekvisit måste finnas med, utan det uppfyller inte utredningen sitt syfte i någon av förslagen.

Det presenteras som en rättsosäkerhet i utredningen att göra barnets bästa till ett självständigt rekvisit. Samtidigt lyfter man ett enligt oss mer ingripande förslag om att överväga vårdnadsöverflytt oftare, vilket vi i sig är positiva till men balansen mellan dessa förslag och hur ingripande de är, menar vi inte är proportionerliga. Att bejaka barnets bästa skulle möjligen innebära en vårdnadsöverflytt, men skulle också kunna innebära beslut som inte kräver så ingripande åtgärder, exempelvis att vården ska fortsätta som den är. Med det sagt anser vi att argumenten kring rättsosäkerheten i förslaget om barnets bästa i förhållande till de andra förslagen inte är hållbara. För oss visar detta på ett tydligt vuxenperspektiv där barn återigen inte ses som rättighetsbärare.

Om regeringen ska kunna leva upp till de åtaganden som det innebar att göra barnkonventionen till lag och den ambition som då fanns att stärka synen på barn som rättighetsbärare är det av största vikt att det också speglas i lagstiftning som denna (Prop. 2017/18:186). Lagstiftning som rör några av de barn som har levt i störst utsatthet och är i allra störst behov av skydd och stöd.

9.2.1 Barnets bästa som ett självständigt rekvisit vid upphörandet av vård enligt LVU

Utredningens förslag: Barnets bästa bör inte utgöra ett självständigt rekvisit vid bedömning av om vård enligt LVU ska upphöra.

Maskrosbarn delar inte utredningens bedömning kring att barnets bästa inte bör utgöra ett självständigt rekvisit vid bedömning av om vård enligt LVU ska upphöra och avstyrker därmed utredningens förslag.

Utifrån 15 års samlade erfarenheter av att möta barn som lever i utsatthet varav många är eller har varit placerade vet vi att barnets bästa tas hänsyn till i alltför liten grad idag. Ett av grundproblemen i dagens tvångslagstiftning är att förälderns röst ofta väger tyngre än barnets. Synen på att det alltid är det bästa för barn att återförenas med den biologiska familjen är än idag stark. Barnen vi möter beskriver hur socialtjänsten återkommande förmedlar att de ska "jobbas hem", återföreningsprincipen väger tungt.

*"Jag fick ofta höra att målet var att jag skulle återförenas med mina föräldrar, att det var allra bäst för mig. Samtidigt hade jag polisanmält mina föräldrar för misshandel av mig och mina syskon."/>*placerad ungdom

Även när barn har blivit utsatta för grovt våld och övergrepp beskriver barnen själva att socialtjänsten många gånger lyfter återförening som målet med vården. Redan idag ska barnets bästa vara avgörande för alla beslut enligt LVU. Tyvärr ser vi genom kontakten med placerade barn att det många gånger inte efterlevs i praktiken, framförallt att barns inställning till beslutet inte tas hänsyn till och ibland inte ens klagas.

Barnen vi möter beskriver hur beslut fattas över deras huvud, att de upprepade gånger säger till socialtjänsten att de inte trivs i familjehemmet eller att de inte vill flytta hem men att det inte tas hänsyn till. *"Socialsekreteraren trodde inte på mig, hon sa att jag ofta överdrev."/>*placerad ungdom. Det här om något är enligt oss rättsosäkert, att inte lyssna på den vars liv det faktiskt handlar om, vars upplevelse och mående är det allra viktigaste.

*"De förminskade det jag sa och ifrågasatte mina sanningar då de redan hade pratat med mina föräldrar som hade en annan version. Det kändes inte värt att försöka övertala och anstränga mig för att de skulle ta mig på allvar."/>*placerad ungdom.

Detta skapar en situation som många gånger är både otrygg, ostabil och ger en känsla av enorm maktlöshet. När det gäller beslut kring upphörande av vård enligt LVU blir nuvarande lagstiftning många gånger ett hinder för att säkerställa att barnet får sina behov tillgodosedda då vården ska upphöra så snart vårdbehovet inte längre kvarstår oavsett var barnet känner sig tryggast eller vilka personer som barnet betraktar som sina föräldrar.

Motiveringen till utredningens förslag handlar framförallt om risken att en sådan här lag skulle bli rättsosäker då barnets bästa är svårt att bedöma och att det krävs mycket av de instanser som ska bedöma detta, särskilt då det handlar om tvångsvård. Vi menar att genom

att införa en exempellista på de rekvisit som ska bedömas i lagstiftningen kring barnets bästa skulle risken att själva rekvisiten bidrar till rättsosäkerhet i hög grad minska, precis som utredningen Barns och ungas rätt vid tvångsvård (SOU 2015:71) lämnade som förslag redan 2015. Ett av exempel rekvisiten skulle då enligt oss vara barnets inställning och vilja. Maskrosbarn menar även att kunskapen kring att bedöma barns bästa och stödet till professionella att göra det behöver öka. Flera myndigheter har sedan barnkonventionen blev svensk lag haft det i uppgift, men vi ser att det behövs ytterligare utbildningar och satsningar. Även här behöver barn som har erfarenhet av kontakt med myndigheter få möjlighet att vara delaktiga då de besitter perspektiv och kunskap som inte går att inhämta på annat sätt.

Idag har vi i Sverige en socialtjänst som går på knäna med hög arbetsbelastning, otillräckliga resurser och hög personalomsättning. Rapporten Barnets och ungdomens reform - förslag för en hållbar framtid (2017) visar att en socialsekreterare lägger i snitt 2% av sin tid på direkta möten med barn. De här förutsättningarna behöver förändras för att socialtjänsten i praktiken ska kunna leva upp till barnkonventionen och alltid göra bedömningar av barnets bästa. Dessutom stod det i direktiven kring översynen av socialtjänstlagen (Hållbar socialtjänst SOU 2020:47) att förslagen inte fick vara kostnadsdrivande vilket vi anser är en omöjlig utgångspunkt för att kunna stärka barns rättigheter även i den praktiska tillämpningen av lagen.

Vi på Maskrosbarn ser ett akut behov av att stärka rätten till ett tryggt och stabilt hem för placerade barn där vi anser att den viktigaste delen är att stärka barnets rätt att komma till tals och vara delaktig under hela placeringstiden, inte minst vid bedömning av om vård enligt LVU ska upphöra. Ett viktigt steg för att uppnå detta anser vi skulle vara att föra in barnets bästa som självständigt rekvisit vid bedömning av upphörande av vård enligt LVU, där en av de viktigaste delarna för att bedöma detta borde vara barnets egen inställning och uttryckta behov.

Vi föreslår även att frågan kring att införa barnets bästa som ett självständigt rekvisit även vid inledandet av vård enligt LVU bör lyftas och utredas. Det skulle vara ett förtydligande av att vård enligt LVU alltid ska utgå ifrån barnets bästa.

9.3.1 Förändringarna ska vara varaktiga och genomgripande för att vård enligt 2 § LVU ska kunna upphöra

Maskrosbarn är positiva till förslaget och ser det som en självklar förutsättning för att vården ska upphöra. Vi tror dock att tillämpningen förutsätter en ökad möjlighet för nämnden att försäkra sig om att förändringarna av de förhållanden som föranledde vården faktiskt är varaktiga och genomgripande. Vad som krävs för att försäkra sig om detta behöver vara tydligt och utgå från barns bästa. Om det inte finns tydliga riktlinjer för nämnden att utgå ifrån kommer bedömningarna att göras på väldigt olika sätt vilket kan leda till en rättsosäkerhet. En viktig del är enligt oss att nämnden har möjlighet att begära oplanerade drogtestar inför ett upphörande av vården. Att drogtesterna är oplanerade anser vi vara avgörande för att i större utsträckning kunna säkerställa barnets rätt till trygghet.

För att verkligen stärka barnets rättigheter och leva upp till barnkonventionen måste barnets inställning och behov få en mer avgörande roll i beslut om LVU vård ska upphöra eller inte. Barn är experter på sin situation och bör behandlas på det sättet. Självklart ska flera delar vägas in i en bedömning av om det har skett en varaktig och genomgripande förändring men barnets röst måste väga tungt och vilka delar som ska vägas in måste finnas med i

lagstiftningen. Väljer regeringen att gå vidare med detta förslag anser vi att barnets inställning måste finnas med och innefattas i paragrafen som en viktig del för att göra den här bedömningen.

Även om vi på Maskrosbarn är positiva till den här förändringen i lagstiftningen anser vi att det är långt ifrån tillräckligt för att öka barns rätt till trygghet och stabilitet. Att lägga in redan befintlig praxis i lagstiftningen stärker enligt oss inte barns rättigheter ytterligare, det behövs större förändringar för att uppnå den förändringen.

9.4.1 En skyldighet för socialnämnden att överväga flyttningsförbud vid övervägande eller prövning av upphörande av vård bör införas

Ett flyttningsförbud är tänkt att vara en temporär lösning vilket kan vara viktigt i vissa situationer men förslaget löser inte grundproblemet, nämligen att många barn som är placerade inte vet hur länge de ska vara det utan beskriver det som att de lever i limbo. *”Vad är det som kommer att hända om jag visar att jag mår dåligt, jag är ju där för att må bra. Kommer jag få stanna kvar eller kommer jag bli flyttad?”*/placerad ungdom. Maskrosbarn avstyrker därför detta förslag.

Det skapar en enorm otrygghet och oförutsägbarhet vilket ofta leder till ännu sämre mående hos barnet. *”Dom säger ju ingenting, så man vet ju inte hur länge jag ska bo här, jag vet inte heller hur jag ska ställa den frågan.”*/placerad ungdom. Den här förändringen i lagstiftningen riskerar enligt oss att bidra till att ännu fler placerade barn får leva i den här oförutsägbarheten vilket inte ligger i linje med utredningens uppdrag att stärka barnets rättigheter. Att möjligheten finns att ansöka om flyttningsförbud är bra men det bör användas på det sätt som det från början var tänkt som, en tillfällig lösning för att få till en hemflytt i den takt som är bäst för barnet. Precis som utredningen lyfter ser vi i kontakten med både barn och socialsekreterare att flyttningsförbud används i väldigt låg utsträckning idag, vilket utredningen lyfter som en möjlighet. Det viktigaste fokuset finns dock inte med, att ställa sig frågan *varför* det ansöks om ett sådant förbud så sällan. Barnen vi möter efterfrågar stabilitet, trygghet, förutsägbarhet och att bli lyssnade samt göras delaktiga i hela processen kring placering. Fler flyttningsförbud skulle medföra det motsatta enligt oss. *”Jag fattade inte riktigt vad de menade, ska jag bo där eller? Det blev inte någon riktig förklaring.”*/placerad ungdom. Vi ställer oss frågan *varför* utredningen inte har tagit reda på *varför* flyttningsförbud används i så låg utsträckning från de som faktiskt tar beslut om det och verkställer beslutet nämligen socialtjänsten.

Vård enligt LVU ska övervägas och omprövas var sjätte månad. Flyttningsförbud bör enligt oss fortsätta att användas som en temporär lösning som enbart beslutas om när hemflytten bör ske lite långsammare än vad föräldrarna önskar då det är det bästa för barnet. Vi menar dock att samma mål skulle uppnås om barnets bästa skulle vara ett självständigt rekvisit där det även skulle gå att undvika den otroliga oförutsägbarheten och otryggheten som många barn upplever när nya beslut ständigt ska tas.

Vi anser att anledningarna till att flyttningsförbud görs så sällan behöver utredas vidare och att socialsekreterare och barn behöver vara delaktiga i det arbetet.

9.4.2 Kunskapsstöd i fråga om tillämpningen av flyttningsförbud

Maskrosbarn tillstyrker utredningens förslag kring att ge Socialstyrelsen i uppdrag att ta fram ett kunskapsstöd i fråga om tillämpningen av flyttningsförbud men ifrågasätter förslaget utifrån att kunskapsstödet enbart rör flyttningsförbud och inte ska omfatta alla delarna i förslagen kring beslut om upphörandet av LVU vård. Vi anser dock som vi tidigare nämnt att flyttningsförbud enbart ska användas som en temporär lösning och att fler flyttningsförbud inte löser grundproblematiken.

10.1 Särskilt övervägande när barnet har varit placerad i två år

Utredningens förslag: Socialnämnden ska senast när barnet har varit placerad i samma familjehem under två år särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken.

Maskrosbarn är positiva till att förslaget ger utrymme att tidigare än och senast efter att barnet har varit placerad i samma familjehem i två år kunna överväga om det finns skäl att ansöka om vårdnadsöverflyttning. Det skulle kunna innebära en trygghet och stabilitet för barnet. Vi är också positiva till att behov av äldre barns delaktighet tydliggörs inför övervägandet, även om vi menar att även yngre barn behöver komma till tals och göras delaktiga på det sätt som är möjligt. Baserat på våra erfarenheter ser vi dock en risk att utgångspunkten om återförening med den biologiska föräldern är starkt rotad och att detta kommer trumfa nämndens bedömning om barnets bästa.

"De tar mig inte på allvar, jag blev som ett paket när jag flyttat för 4:e gången, nu känns det som att jag är en fjäder som kastas runt i förvirring."/> /placerad ungdom

Enligt Socialstyrelsens statistik görs vårdnadsöverflyttningar sällan idag (340 barn under 2019) trots att möjligheten redan finns i lagstiftningen. Vi på Maskrosbarn anser att det är viktigt att anledningen till detta ses över för att nå kärnan till varför det är så. Det finns annars en risk att lagen blir svår att tillämpa i praktiken och att det kan komma att påverka nämndens bedömningar. Utifrån vår kontakt med socialtjänsten och våra utbildningar för familjehem vet vi att en anledning till att vårdnadsöverflyttningar sällan görs kan vara att de nya vårdnadshavarna (familjehemsföräldrarna) upplever att de lämnas ensamma med barnet och de biologiska föräldrarna. Det stöd som socialtjänsten tidigare har tillhandahållit upphör. Möjligheten till fortsatt stöd för de nya vårdnadshavarna efter att vårdnadsöverflyttningen skett behöver öka. En annan anledning kan enligt socialtjänst som vi har mött vara att en ansökan om vårdnadsöverflyttning kan bidra till en sämre situation och relation till de biologiska föräldrarna. Vi anser att anledningarna till att vårdnadsöverflyttning görs så sällan behöver utredas vidare i samband med att den här nya lagstiftningen tas vidare och att socialsekreterare och barn behöver vara delaktiga i det arbetet.

11.1 En skyldighet för socialnämnden att följa upp den unges situation efter avslutad LVU-vård bör införas

Maskrosbarn ser mycket positivt på utredningens förslag kring att socialnämnden ska ha en skyldighet att följa upp barn efter avslutad LVU-vård. Uppföljning är något som många av de barn som vi möter på Maskrosbarn och som har varit placerade lyfter som viktigt. Barnen önskar att någon har "koll" på deras situation och att det är tydligt vart de kan vända sig om situationen hemma försämras. De flesta placerade barn som vi träffar har inte den kunskapen och är oroliga för vad som händer om det blir dåligt hemma igen. Vi anser dock

att det behöver vara tydligt i lagstiftningen HUR vården ska följas upp, ex ett minimum på antal enskilda samtal med barnet. Genom kontakt med socialtjänster runt om i landet och barnen som vi möter vet vi att uppföljningen annars riskerar att enbart bestå av ett samtal/möte med barnet i slutet av uppföljningstiden. En sådan uppföljning kan enligt oss inte ge en riktig bild av hur barnets situation efter hemflytt ser ut. Barnen vi möter lyfter återkommande vikten av att få möjlighet att träffa sin socialsekreterare ensam utan sina föräldrar vid uppföljning. De beskriver att det många gånger kan vara omöjligt att berätta hur det egentligen är hemma när deras förälder sitter bredvid dem. Det kan bero på oro för föräldern, att föräldern ska må ännu sämre om hen berättar, av rädsla för förälder och negativa konsekvenser eller att föräldern uttryckligen har sagt till barnet att inte säga hur det är. *"Jag fick alltid prata när mina föräldrar, eller familjehemmet var med och vågade inte säga hela sanningen då."/*placerad ungdom.

Förutom en tydlighet kring det praktiska arbetet anser vi att sex månader är en för kort tid för att kunna bedöma en mer bestående positiv förändring för barnet efter avslutad vård. Vi tror att det är mer realistiskt att kunna göra en helhetsbedömning av barnets situation under en period på 12 månader. Vi anser också att vårdnadshavares samtycke till detta behöver ses över inför bedömning av upphörande av LVU-vård och att ett bristande samtycke är en indikation på att vården ej ska upphöra.

Vi ser återkommande hur barn som varit placerade flyttas hem utan något fortsatt stöd vilket många barn beskriver som otroligt problematiskt. Vi menar att det behöver finnas större möjligheter för barn att få stöd även efter avslutad LVU vård och att barn som varit placerade alltid ska erbjudas det. Det skulle exempelvis kunna vara i form av en stödperson. Sådant stöd skulle även kunna bidra till att nya missförhållanden framkommer i större grad. Vi menar även att det bör vara högt prioriterat att gå vidare och utreda hur en barnombudsfunktion skulle kunna byggas upp i Sverige vilket flera tidigare utredningar har rekommenderat (Barns och ungas rätt vid tvångsvård SOU 2015:71, Hållbar socialtjänst SOU 2020:47, Barnrättighetsutredningen SOU 2016:19). För barn som är placerade enligt LVU menar vi att det är särskilt viktigt att ha tillgång till ett eget barnombud vid behov under hela placeringstiden men även under uppföljningstiden. En person som enbart arbetar på uppdrag av barnet och finns till som stöd i kontakt med myndigheten samt för att säkerställa att barnet får sina rättigheter tillgodosedda.

12.5.1 Drogtest inför umgänge

Utredningens förslag: Det finns ett behov av att kunna ge socialnämnden befogenhet att besluta att vårdnadshavare eller förälder till barn som vårdas enligt LVU ska lämna drogtest inför umgänge.

Maskrosbarn är positiva till förslaget och ser det som självklart att ett barn ej ska behöva utsättas för ett umgänge med en vårdnadshavare som är påverkad av droger. Vi ser att det är absolut nödvändigt att, i och med att Barnkonventionen är lag, väga in barnets bästa i frågor som rör bedömning kring barns trygghet och säkerhet. Vi anser alltså att skydd och trygghet för barn ska vara ett godtagbart ändamål och syfte för att inskränka på vårdnadshavares integritet enligt proportionalitetsprincipen.

12.5.2 Drogtest inför upphörande av LVU

Utredningens förslag: Det finns ett behov av att kunna ge socialnämnden befogenhet att besluta att vårdnadshavare ska lämna drogtest inför prövning av om vård enligt LVU ska upphöra.

Maskrosbarn är positiva till att socialnämnden får befogenhet att besluta att vårdnadshavare ska lämna drogtest inför prövning om vård enligt LVU ska upphöra. Vi anser att detta skulle innebära ett viktigt skydd för barn som blivit placerade utifrån miljörekvisitet genom missbruksproblematik hos vårdnadshavaren och anser att detta är ett rimligt krav på vårdnadshavaren. Vi anser dock att det skulle vara viktigt att socialnämnden även har befogenhet att begära oplanerade drogtestar vid behov.

Vi ser det som nödvändigt att barnens trygghet och säkerhet behöver gå före föräldrarnas rätt till integritet och intrång avseende påtvingat kroppsligt ingrepp enligt 2 kap. 6 § regeringsformen.

12.5.3 Drogtest efter upphörande av LVU

Utredningens förslag: Socialnämnden bör inte ges befogenhet att besluta att vårdnadshavare ska lämna drogtest efter tvångsvårdens upphörande.

Maskrosbarn ställer sig kritiska till förslaget och anser att det inte räcker att utöka befogenhet till inför upphörande av LVU utan att den möjligheten ska sträcka sig över en längre period, och även efter upphörandet av LVU vård. Det måste finnas möjlighet för nämnden att försäkra sig om att barnet har ett långsiktigt skydd/trygghet och därför behöver nämnden kunna besluta om drogtest även under uppföljningstiden. Vi ser att det finns anledning att dessa drogtest ska ske oplanerade. Finns det inte möjlighet att utföra detta inom ramen för uppföljning eller att vårdnadshavaren ej samtycker till drogtest, anser vi på Maskrosbarn att det då bör ligga till grund för en ny utredning. Vi menar på att samhällets ansvar över barn som tidigare placerats inom ramen för LVU kvarstår under utredningens förslag på uppföljningstid om 6 månader.

12.7 Överklagande av beslut att lämna prov

Maskrosbarn tillstyrker utredningens förslag att ett beslut om att lämna prov ska kunna överklagas vilket vi anser är en viktig del i rättssäkerheten.

Maskrosbarn

Sandra Patel Seropian
Påverkanschef

Sarah Teodorsson
Samordnare barnrättsfrågor